किंच[1]।

प्रागसत्वाद्रसादेर्नो बोधिके लक्षणाभिधे।
किंच मुख्यार्थबाधस्य विरहादपि लक्षणा ॥ ३ ॥

'न बोधिका' इति शेषः। न[2]हि कोऽपि रसनात्मकव्यापाराद्भिन्नो रसादिपदप्रतिपाद्यः पदार्थः प्रमाणसिद्धोऽस्ति। यमिमे लक्षणाभिधे बोधयेताम्।

किंच। यत्र 'गङ्गायां घोषः' इत्यादावुपात्तशब्दार्थानां बुभूषन्नेवान्वयोऽनुपपत्त्या बाध्यते तत्रैव हि लक्षणायाः प्रवेशः।

यदुक्तं न्यायकुसुमाञ्जलावुदयनाचार्यैः—

'श्रुतान्वयादनाकाङ्क्षं न वाक्यं ह्यन्यदिच्छति।
पदार्थान्वयवैधुर्यात्तदाक्षिप्तेन संगतिः॥'

न[3] पुनः 'शून्यं वासगृहम्—' इत्यादौ (२३ पृ.) मुख्यार्थबाधः। यदि[1] च 'गङ्गयां घोषः' इत्यादौ प्रयोजनं लक्ष्यं स्यात्,

---

सर्वथा न संभवतीत्यभिप्रायेणाह—**प्रागसत्वादिति**। बोधात्पूर्वं प्रमाणान्तरसिद्धत्वादित्यर्थः। प्रमाणान्तरसिद्धमेव वस्तु लक्षणाभिधे बोधयत इति नियमाभिप्रायेणेदम्। रसादिपदं तु व्यञ्जनासिद्धं रसादिमभिधया बोधयतीति न दोषः। लक्षणया रसादिबोधे सामग्र्यन्तरमाह—**किंचेति**। पूर्वार्धं विवृणोति—**नहीति**। द्वितीयार्धं विवृणोति—**किंचेति**। उपात्तशब्दार्थानां वाच्यार्थानां बुभूषन् भवन्। अन्वयोऽन्वयबोधः। अनुपपत्तिग्रहेण बाध्यते प्रतिबध्यते। **श्रुतान्वयादिति**। वाच्यार्थान्वयबोधजननादित्यर्थः। **अन्यदर्थान्तरमिच्छति** आकाङ्क्षति। **पदार्थान्वयवैधुर्यात्** मुख्यार्थान्वयानुपपत्तिग्रहात्। **तदाक्षिप्तेन** मुख्यार्थसंबन्धितया गृहीतेन। **संगतिरन्वयबोधः**। प्रकृते मुख्यार्थबाधाभावं दर्शयति—**न पुनरिति**। व्यङ्ग्यस्य लक्षणाबोध्यत्वाङ्गीकारे अनवस्थादोषमाह—**यदि चेति**। **प्रयोजनं**

---

1. **यदि चेति**। अत्रेदं तत्त्वम्—यथा गङ्गाशब्दस्य प्रवाहो मुख्यार्थः, तत्र च बाधः, तीरे च तत्संबन्धः, तीरस्य च लक्षणयोपस्थापनम्, मुख्यशब्देन प्रतिपादयितुमशक्यस्य पावनत्वादेः प्रतीतिश्च प्रयोजनम्, इति गङ्गाशब्देन तीरं लक्ष्यते। एवं यदि तीरमपि गङ्गाशब्दस्य मुख्यं स्यात्, तत्र घोषाधिकरणत्वासंभवरूपो बाधः स्यात्, प्रयोजनस्य च गङ्गादिगतपावनत्वादिविशेषस्य तीरेण साक्षात्संबन्धः स्यात्, लक्षणया प्रयोजनप्रतिपादनस्य च प्रयोजनान्तरं संभवेत्, तर्हि गङ्गाशब्दः प्रयोजनं लक्षयेत्। न चैतत्किमप्यस्ति।

---

१. 'तथा' क-घ. २. 'नहि—' इत्यादि '—प्रवेशः' इत्यन्तं ग-पुस्तके नास्ति. ३. 'न—' इत्यादि—'बाधः' इत्यन्तं ग-पुस्तके नास्ति. ४. व्यापारः कार्यः। इति मुद्रितपुस्तकेऽधिकः पाठः।